

Međuslavenski pogled na dvovjerje žetvenih svečanosti

Frelih, Vanesa

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:306358>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Sveučilišni prijediplomski dvopredmetni studij Hrvatski jezik i književnost i

Pedagogija

Vanesa Frelih

Međuslavenski pogled na dvovjerje žetvenih svečanosti

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Vera Blažević Krezić

Osijek, 2024.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Sveučilišni prijediplomski dvopredmetni studij Hrvatski jezik i književnost i
Pedagogija

Vanesa Frelih

Međuslavenski pogled na dvovjerje žetvenih svečanosti

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, polje filologija, grana kroatistika

Mentor: doc. dr. sc. Vera Blažević Krezić

Osijek, 2024.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 7. rujna 2024.

Vanessa Frelih, 0122240322

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

Uvod.....	6
1. Slavska etnogeneza, glotogeneza i slavska pradomovina	7
2. Proces stabilizacije kršćanstva i tragovi dvovjerja	12
3. Pregled slavenskih svetkovina kroz godinu	15
4. Žetvene svečanosti	19
5. Kolonizacija Čeha na hrvatskim prostorima.....	21
5.1. Djelovanje češke mladeži i organizacija žetvenih svečanosti (<i>Dožinky</i>)	22
5.2. <i>Dožinky</i> kao manifestacija koja svjedoči održavanju kulturnih veza Češke i Hrvatske – intervju	26
Zaključak	29
Literatura	30
Prilozi.....	33

Sažetak

Tema ovoga rada u središte stavlja međuslavenske kulturne, filološke i povijesne veze, posebice one između Češke i Hrvatske. U uvodnom dijelu pojašnjena su pitanja slavenske etnogeneze, glotogeneze i slavenske pradomovine, ali u kontekstu hrvatsko-čeških kulturno-jezičnih veza. Sljedeće je poglavlje posvećeno definiranju dvovjerja kao društvene i religijske pojave koja je imala važnu ulogu u razvoju slavenske tradicije, a posredno i u definiranju istraživačkih interesa moderne slavenske filologije. U trećem poglavlju riječ je o pregledu slavenskih svetkovina kroz godinu te su objašnjeni odnosi među temeljnim slavenskim rekonstruiranim božanstvima. U četvrtom poglavlju žetvene svečanosti stavljene su u kulturno-povijesni i filološki kontekst i objašnjeni su razlozi njihova nastanka. U posljednjem poglavlju iznesen je kratak pregled razvoja žetvenih svečanosti kao manifestacije češke nacionalne manjine u Hrvatskoj te interpretacija intervjua provedenog s dr. sc. Vjenceslavom Heroutom.

Ključne riječi: Dožínky, dvovjerje, međuslavenske veze, Slaveni

Uvod

Duga povijest Slavena znanstvenicima i danas pruža materijal za istraživanje. Razvoj jezika kao jednog od temeljnih elemenata nacionalnog identiteta, bogat mitološki svijet, razrađena *poganska* vjera koja je u kontaktu s kršćanstvom dovela do pojave dvovjerja; sve su to elementi povijesti slavenskih naroda koji su nekoć činili jednu cjelinu. Upravo zbog te nekadašnje cjelovitosti danas je moguće govoriti o međuslavenskim interdisciplinarnim i multidisciplinarnim vezama. Neke od tih veza prepoznaju se u živim filološko-kulturološkim kontaktima kakvi su oni između Češke i Hrvatske, a vrlo dobro o njima svjedoče *Dožinky* – tradicionalne češke žetvene svečanosti. Danas je to najveća manifestacija češke nacionalne manjine u Hrvatskoj. Za razumijevanje *Dožinka* i međuslavenskih poveznica, nužno je odgovore potražiti u počecima slavenske etnogeneze i slavenskoj pretkršćanskoj vjeri. Nakon toga je moguće pratiti razvoj kronološki, sve do današnjih dana. Recentni podaci o vezama Češke i Hrvatske te o žetvenim svečanostima u ovome su radu prikupljeni provedbom intervjua i njegovom interpretacijom. U konačnici je moguće zaključiti da su elementi zajedničke povijesti Slavena, obredno-običajni i književno jezični ponajprije, osigurali temelje za čvrste međuslavenske veze koje su održane sve do danas.

1. Slavska etnogeneza¹, glotogeneza² i slavska pradomovina

Etnogeneza, odnosno proces nastanka nekog naroda, vrlo je kompleksna pojava čijoj složenosti danas doprinose različita teorijska i praktična polazišta. Dok jedna skupina znanstvenika smatra kako su narodi vječni, druga skupina smatra da je nemoguće govoriti o etnogenezi kao takvoj budući da su narodi nastali u modernom dobu (Pleterski, 2013: 8). Ipak, pri analizi etnogeneze svakoga naroda, pa tako i Slavena, moguće je govoriti o trima sastavnicama koje čine način života, a to su društvo, ekonomija i ideologija. Unatoč tome što se Slaveni nakon prihvaćanja kršćanstva dijele na katoličke i pravoslavne vjernike, pretkršćanska tradicija obilovala je nizom sličnosti i zajedničkih obrazaca zbog kojih je danas moguće sustavno prikazati poveznice (proto)slavenskog naroda (Pleterski, 2013: 8).

Danas postoji nekoliko teorija o smještaju slavske pradomovine. Ipak, neke od njih nisu znanstveno utemeljene jer su bazirane na određenim „ekstremnim“ stajalištima. Mihaljević (2014: 255) navodi kako najveći broj znanstvenika slavske pradomovinu smješta na područje južne Poljske, juga Bjelorusije i zapada Ukrajine. Ta je teorija poznatija pod imenom „istočna teorija o slavenskoj pradomovini“. Neki od argumenata koji podupiru ovu teoriju su činjenica da je to središnji prostor iz kojeg su se Slaveni lako mogli širiti u okolna područja te da se u povijesnim izvorima iz tog područja ne spominju druge etnije.

Prije svake analize slavske naroda važno je napomenuti kako je jezik bio njihova temeljna odrednica pa se stoga bez povijesti i razumijevanja važnosti jezika ne može govoriti o etnogenezi Slavena. Lingvistički model razvoja praslavenskog jezika detaljno je istražila H. Popowska Taborska prilikom čega je došla do zaključka da je njegov razvoj započeo u krugu baltoslavenske jezične zajednice koja se s vremenom razdvojila. Dakle, iz toga je moguće zaključiti da je za pronalazak prapostojbine Slavena potrebno locirati područje baltoslavenske zajednice (Pleterski, 2013: 11). No čak se i po pitanju ove teorije znanstvenici razilaze u mišljenjima. Jedna skupina znanstvenika smatra da su nakon raspada indoeuropske jezične zajednice Balti i Slaveni govorili istim (prabaltoslavenskim) jezikom, a druga negira postojanje jedinstvenog jezika i sličnosti objašnjava bliskim i dugotrajnim dodirima dviju različitih jezičnih porodica (Mihaljević, 2002: 63). U svom radu F. V. Mareš (2010: 218–239) također kronološki opisuje razvoj jezika od praslavenskog preko općeslavenskog i starocrkvenoslavenskog sve do crkvenoslavenskog. On navodi kako se pod pojmom praslavenski razumijevao proces odvajanja

¹ Etnogeneza – proces stvaranja i postojanja naroda (Rječnik stranih riječi, 2002).

² Glotogeneza – jezična disciplina koja proučava procese nastajanja i razvijanja jezika (Hrvatski enciklopedijski rječnik, 2002).

slavenskoga iz baltoslavenske jezične zajednice. To se odvajanje dogodilo između 2. i 1. tisućljeća pr. Kr. Praslavenski na taj način pripada homogenom razdoblju jezika, a njegov kraj autor smješta u kraj 8. stoljeća. U narednim stoljećima slijedi mlađa razvojna faza koja obiluje zajedničkim jezičnim elementima, ali i zamjetnim razlikama. Ta faza naziva se *općeslavenska* i traje do 10., a prema nekim autorima čak i 11. stoljeća (Mareš, 2010: 223). Zaključuje kako „nijedna suvremena kulturna pojava ne lebdi u vremenskome zrakopraznom prostoru. Svaka se oslanja na stare korijene i smjera dalje u budućnost; za jezik i književnost to vrijedi u punoj mjeri“ (Mareš, 2010: 234).

Drži se da je baltoslavenska zajednica dominirala na sjevernom području rijeka Dnjestar, Dnjeper i Don. Sjeverni dio rijeke Dnjestar prvotno su zauzeli Balti koji su se uslijed migracije Slavena (koja se odvijala od juga prema sjeveru) s njima stopili u baltoslavensku zajednicu. Kada je riječ o jeziku, autor Pleterski naveo je istraživanja koja su proveli V. V. Ivanov i V. N. Toporov u kojima su došli do saznanja da je „...model slavenskih jezika rezultat preoblikovanja baltičkih jezika jer je slavenski sustav moguće izvesti iz odgovarajućeg baltičkog, dok je baltički sustav nemoguće izvesti iz ranopraslavenske strukture“ (Pleterski, 2013: 13). Mihaljević (2002: 63) navodi kako nije moguće odrediti u kojem se razdoblju prabaltički jezik podijelio na narječja koja su kasnije dovela do razvoja zasebnih jezika, ali vrlo je vjerojatno da se podjela na zapadnobaltičku i istočnobaltičku skupinu dogodila između 400. i 300. godine prije Krista.

Zarubinska kultura koju su uspostavili Protoslaveni u svojim kasnijim razdobljima nudi pisana vrela³ o etnogenezi Slavena. U prvome je redu moguće spomenuti Tacitovu *Germaniu*, djelo nastalo 46. godine u kojem se spominju Veneti – narod koji bi, prema J. Kolendu, mogao biti poistovjećen sa Slavenima. Nadalje, u kasnozarusubinskom razdoblju pisani izvori donose informacije o stanovnicima zarubinske kulture, Venetima-Slavenima. Tijekom toga se razdoblja razvija jezik koji se razlikuje od okolnih i služi kao povezujući faktor. Mihaljević (2014: 324) navodi da Venete spominje i gotski povjesničar Jordan u 5. poglavlju djela *De origine actibusque Getarum*. Navodi da su Veneti mnogobrojan narod na području sjevernih Karpata. Ipak, Veneti nisu sinonim za isključivo slavenske pretke. U 23. poglavlju iznosi podatak o vladaru Hermanriku koji je krenuo na Venete i navodi tri inačice njihova imena: Veneti, Slaveni i Anti. Venete spominju mnogi drugi povjesničari i kroničari; javljaju se i u djelima antičkog pisca Herodota (484.–425. pr. Kr.) koji ih smješta na obale Jadrana i područje gornje Morave. Da Venete nije moguće konkretnije identificirati vidljivo je i u djelu Julija Cezara (100.–44. pr. Kr.) koji ih spominje kao narod na

³ Riječ je o djelima čiji autori nisu Slaveni.

teritoriju Britanije i Plinija (23.–79. po Kr.) koji Venete locira oko rijeke Visle. Pleterski (2013: 10) u svom radu navodi dva moguća tumačenja praslavenske riječi *Slověne*. Naime, iz životopisa Sv. Metoda poznato je da su knezovi Rastislav i Svatopluk u pismu bizanskom caru Mihaelu sebe i narod imenovali *my Slověni*. Prvo tumačenje ono je koje je tvorbeno ispravnije, ali semantički upitne točnosti, a odnosi se na stanovnike oko rijeke *Slova* ili *Slovy*. Drugo shvaćanje semantički je smislenije i odnosi se na slovo – *riječ* i, moguće, *slava*. U *Staroslavenskom rječniku* (2004: 247) navedeno je nekoliko značenja riječi *slovo*; *riječ*, *govor*, *razum*, *Sveto pismo*, *homilija*. Moguće je primijetiti kako je riječ o apstraktnim imenicama čije bi značenje, kada bi se povezalo s imenom naroda kao što su Slaveni, bilo vrlo simbolično.

Vodeći se potonjim pristupom, Slaveni su narod s kojim je moguće sporazumjeti se, odnosno, kako navodi Pleterski, „Slaveni bi na taj način bili braća po jeziku“ (Pleterski, 2013: 10). Za daljnji razvoj književnoga slavenskog jezika, jednog od temeljnih elemenata nacionalnog identiteta, u ovom su slučaju zaslužni Konstantin Ćiril (826./827.–869.) i Metod (812.–885.) koji su „...utemeljili književnost, slavensku i kršćansku, i zajednički književni jezik“ (Damjanović, 2012: 15). Važno je na umu imati da se praslavenski i općeslavenski književni jezik ne smiju miješati; „Taj jezik (praslavenski) – ishodište svih slavenskih idioma nije bilježen, na njemu nemamo zabilježenu niti jednu jedinu riječ. O njegovim osobinama saznajemo na temelju rekonstrukcija (...)“ (Damjanović, 2012: 29–30). Dvovjerje, odnosno dualnost vjera koju su činile kršćanstvo i slavenska poganska vjera, dolaskom Sv. Braće i njihovim djelovanjem među Slavenima postaje očitije, no o tome će biti riječi u sljedećem poglavlju. Metod prije svoje smrti u Rimu moli brata da se vrati među Slavene i nastavi misiju. Tako je i bilo, a po povratku u Moravsku posvetio se književnom djelovanju i preveo je čitavo Sveto pismo (osim knjiga Makabejskih). Dakle, svojim djelovanjem učinili su ono što njihovi vladari nisu imali u vidu kada su ih poslali među Slavene; „Umjesto da kao grčki rodoljubi utvrđuju bizantski utjecaj, oni su jačali slavensku samosvijest“ (Damjanović, 2012: 19).

Naredno je razdoblje bilo obilježeno pritiscima koje su uzrokovali Goti i Huni čije je postepeno povlačenje Slavenima omogućilo kretanje prema zapadu. Danas je poznato da su se Slaveni na području jugoistočne Poljske naselili u 5. stoljeću, a naselja na istoku Njemačke i u Češkoj javljaju se između 6. i 9. stoljeća. Njihovu pojavu na Balkanu moguće je pratiti nakon 586. godine kada zauzimaju langobardsku Panoniju nakon čega se postepeno šire prema sjeverozapadu. Drugi tok koji se stratificirao zauzeo je jugoistočno područje Karpata i donjeg Podunavlja, a iz tih seoba očuvala su se i pojedina plemenska imena kao što su Hrvati, Srbi i Dudljebi (Rada i dr., 2014: 27). Prostori su to koji su često bili na meti pljačkaških naroda poput Avara, no razvoj i

stabilizacija slavenskog stanovništva dovela je do potpunog potiskivanja njihovog utjecaja (2014: 28). Prema Hrvatskoj enciklopediji (mrežno izdanje), moguće je da su prve Slavene na balkanski teritorij doveli Huni već u 5. stoljeću, a potom su uslijedili ratovi s Bizantom. Pobjede u tim sukobima Slavenima su omogućile širenje na jug. Do kraja 8. stoljeća Slaveni su zauzeli područje od Baltika do Peloponeza. Daljnju seobu prema zapadu onemogućili su Franci; Slaveni su tako „...doprla do zamišljene linije koja spaja današnje gradove Trst i Lubeck, do samih granica plemenskih saveza ili kraljevstava Juta, Sasa, Tirinžana i Bavaraca“ (Rada i dr., 2014: 28). Uočljiva su, dakle, tri smjera kretanja slavenskih seoba koje su postale temeljima za kasniju podjelu na Zapadne, Istočne i Južne Slavene. Kohezija unutar tih triju skupina u počecima nije bila snažna; prve je znakove zajedništva kod Južnih Slavena moguće primijetiti u 8. stoljeću, kod Istočnih u 9., a Zapadnih na prijelazu sa 10. na 11. stoljeće (*Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje). Mnogi su se istraživači ove teme, posljedično prethodno spomenutoj činjenici, zapitali kako je moguće da su Slaveni bili toliko velik narod i u čemu je ležala njihova tadašnja moć. Pleterski (2013: 26) smatra da im je prilikom zauzimanja navedenih prostora najviše pomogla velika asimilacijska moć. Dakle, postati Slavenom nije bilo teško. Važno je napomenuti kako Slaveni nisu bili gospodarski niti ekonomski dominantni, ali imali su razrađenu i čvrstu duhovnu kulturu. Ratovima obeshrabrene narode zasigurno je bilo moguće privući bogatom kulturom i duhovnim životom stoga nije neobično što su se mnoga plemena u potpunosti asimilirala i postala Slavenima.

Nakon kratkog pregleda slavenske etnogeneze, potrebno je osvrnuti se na etnogenezu Hrvata. Prije svega važno je napomenuti da postoji nekoliko teorija o hrvatskoj etnogenezi. Riječ je o sljedećim teorijama: gotska, iranska, autohtona slavenska i slavenska (Goldstein, 1989: 221–227). Konstantin VII. Porfirogenet (10. st.) pojavu Hrvata smjestio je u početak 7. stoljeća, a današnji se povjesničari s njim slažu. Konstantin ih (Slavene i Hrvate) „...nikada ne poistovjećuje, ali i ne ukazuje na razlike između njih. Koje su to razlike bile, odnosno, je li razlika bila samo u imenu – to se danas više i ne može saznati. Očigledno, Slaveni su u dugotrajnom procesu prihvatili hrvatsko ime, a Hrvati jezik i druge običaje (ako su uopće bili različiti)“ (Goldstein, 1989: 221). Tome u prilog govore primjerice Trpimirov (852.), Branimirov (888.) i Držislavov (969.-997.) natpis – spomenici na kojima se prvi put spominje hrvatsko ime. R. Katičić (1994.) u ovom kontekstu spominje „dva tamna stoljeća“. Riječ je o teritoriju Dalmacije i Panonije na kojima dva stoljeća vlada period iz kojeg danas ne postoji gotovo niti jedno povijesno vrelo, a taj se period poklapa s ranije spomenutim sukobima Avara i Slavena. Najviše podataka o Dalmaciji pružaju izvori nastali u Splitu, gradu koji je kao antička metropola Salona imao predispozicije za

generiranje vrela. Nije upitno je li se pismenost ovdje kontinuirano održala od antike do srednjeg vijeka već u kojoj mjeri. Neka od vrela koja mogu pomoći rasvijetliti tamna stoljeća splitske i dalmatinske povijesti sljedeća su: diptisi⁴, dokumenti o povijesti salonitanske crkve te legende i hagiografije (Katičić, 1994: 27). Emil Heršak i Boris Nikšić u svom radu (2007: 251–268) donose pregled mogućih načina razvoja hrvatske etnogeneze i razdvajaju ih u one proizašle iz povijesnih izvora i arheoloških nalaza te one koji su proizašli iz interpretacija euroazijskih veza raznih autora. Komponente utemeljene na povijesnim izvorima i nalazima sljedeće su: domorodačka prethistorijska, protohistorijska, rana (=rimska) historijska, središnja (kasnoantičkaranosrednjovjekovna) povijesna te konačna (srednjovjekovna/moderna) povijesna komponenta. Što se tiče etnogenetskih predaja, riječ je o tri sačuvana spisa od kojih polazi hrvatska medievistika. Kronološki je prva zapisana predaja spis *De administrando imperio* Konstantina Porfirogeneta, a govori o obitelji petorice braće (Klukas, Lobel, Kosenc, Muhlo, Hrvat) i dviju sestara (Tuga i Buga) koja je porazila Avare i zavládala teritorijem. *Ljetopis popa Dukljanina* drugi je po redu (12. stoljeće), a najmlađe je vrelo *Historia Salonitana* Tome Arhiđakona (druga polovina 13. stoljeća).

Autohtona slavenska teorija bila je popularna u renesansi, a govori o tome da su Hrvati nedvojbeno Slaveni. Riječ je o teoriji koju u razmatranje uzima i R. Katičić napominjući da je slavenstvo Hrvata neosporno, zbog čega je praslavenska baština prisutna u vjerovanjima, običajima, narodnom pjesništvu i folkloru Hrvata, ali da ni tradicija autohtonoga antičkog prastanovništva nije posve nestala. Moguće je, tvrdi, govoriti o slavističko-autohtonističkom modelu u kojem bi se etnogeneza Hrvata izvodila iz aktivnoga suodnosa dviju komponenti: kontinuiteta antičkoga domorodačkog stanovništva i doseljenja Slavena (Hrvata) sa sjevera. Predstavnici autohtone slavenske teorije bili su književnici Juraj Šižgorić i Vinko Pribojević. Ivan Lučić, otac hrvatske historiografije, kasnije je podupirao treću verziju i nadopunio ju svojim teorijama o migracijama Slavena.

Mihaljević (2014: 233) zaključuje kako do jedinstvenog odgovora na pitanje slavenske pradomovine i jezičnog razvoja znanstvenici vjerojatno nikada neće doći. Neki od razloga su činjenica da se Slaveni u povijesnim vrelima javljaju relativno kasno, jezikoslovcima je rekonstruiranje i praćenje razvoja jezika otežano, a arheolozima su za bilo kakav napredak potrebni odgovori na prethodna dva pitanja.

⁴ Diptih – u kasnoantičkoj crkvi sklopljene drvene pločice premazane voskom u koji su se šiljatom pisaljkom urezivala imena svih onih osoba koje su se pri bogoslužju u crkvi stalno spominjale (carevi, pape, mjesni biskupi...) (Katičić, 1994: 27).

2. Proces stabilizacije kršćanstva i tragovi dvovjerja

Deniver Vukelić u svom radu dvovjerje definira kao „...supostojanje službenoga kršćanstva s tvrdokornim poganskim prežiticima.(...) U najširem smislu, to je ispreplitanje, međusobni utjecaj, suradnja i ponekad kombinacija (sinkretizam) dvaju različitih kulturnih modela“ (Vukelić, 2012: 343–344). Pri stabilizaciji vjere jednako je važno i stabiliziranje jezika. Proučavanje slavenskog književnog jezika rezultiralo je brojnim terminima kojim su ga istraživači imenovali, no Damjanović (2003: 9–12) ipak svojim objašnjenima to dovodi u red. Starobugarski i staromakedonski jezik pojmovi su kojim su se služili bugarski autori. Staromakedonski govori o temelju na kojem je nastao prvi slavenski književni jezik, no, kako i sam Damjanović navodi, dio nije cjelina. Cjelina je u ovom slučaju općeslavenska. Starocrkvenoslavenski i crkvenoslavenski nazivi su koji su proizašli iz funkcije tog jezika. Kod njih je moguće spomenuti redakcije (spontane promjene u jeziku) i recenzije (namjerne prilagodbe jezika idiomu govornika nekog područja). Termin koji se najčešće upotrebljava upravo je staroslavenski – „On ne ukazuje ni na narodnu osnovicu, ni na funkciju. Pogodan je da mu damo značenje kakvo želimo.“ (Damjanović, 2003: 12). Ovdje je također važno napomenuti da i staru vjeru Slavena treba rekonstruirati jednako kao i praslavenski jezik kojim se ona izražavala; niti vjera niti praslavenski jezik nemaju pisani trag.

Mnogi se autori slažu kako je pri analizi procesa usvajanja kršćanstva važno naglasiti da je u pitanju bio proces, a ne trenutak. Konkretnu godinu i početak pokršćavanja Hrvata nije moguće odrediti, no nedvojbeno je da su Slaveni u kontakt s kršćanstvom došli odmah po dolasku na hrvatske prostore. Vladajuće klase kršćanstvo su prihvatile tijekom 8. stoljeća, a kontinuirano širenje moguće je pratiti od 9. stoljeća (Vukelić, 2012: 346). Prema *Hrvatskoj enciklopediji* (mrežno izdanje), moguće je razlikovati tri teorije o pokršćavanju Hrvata. Prva je arijanska teorija nastala prema tumačenju Tome Arhidakona kojim on Hrvate poistovjećuje s arijanskim Gotima i kaže da su na hrvatske prostore došli kao kršćani arijanci, a u dodiru s pravovjernim kršćanima napustili svoju doktrinu. Prema drugoj teoriji Hrvati su se pokršćavali tijekom 7. i 8. stoljeća, a o tome svjedoče spisi Konstantina Porfirogeneta te pojedini spomenici poput luka oltarne pregrade iz Kaštel Sućurca, Višeslavove krstionice i natpisa crkvice Sv. Križa u Ninu. Treća teorija je franačka koja govori o relativno kasnom pokršćavanju koje se odvijalo između 13. i 14. stoljeća. Po svemu sudeći, utjecaj na formiranje i stabilizaciju religije imali su Rim, Ravenna i Bizant. Rim i Ravenna su za cilj imali obnoviti crkvenu hijerarhiju u Dalmaciji u 7. i 8. stoljeću, a Bizant je priliku za širenje vjere prepoznao u podložnim narodima. Tako se franački val širio pomoću misionara iz Akvileje i Salzburga koji su među Hrvatima djelovali u 7. i 8. stoljeću. Bizantski je

utjecaj primjetan u 9. stoljeću na južnom području Cetine, u Bosni, Humu i Duklji. Tek se u posljednjem valu javljaju učenici Konstantina Ćirila i Metoda.

Vitomir Belaj (2009b: 10) navodi razliku između pokrštavanja i kristijanizacije („pokršćanjivanja“) koju je detaljnije objasnio Neven Budak. Naime, pokrštavanje se odnosi na konkretan čin koji provodi svećenik koristeći posvećenu vodicu. Taj bi čin u pravilu trebao čovjeka koji postaje kršćaninom u potpunosti preobraziti na način da od tog trenutka nadalje živi po kršćanskim načelima. Dakle, proces kristijanizacije predstavlja kontinuirano, gotovo cjeloživotno, usvajanje vjere. Ipak, činjenica je da su se mnogi tom činu podvrgli samo formalno, a živjeti su nastavili po poganskim običajima. D. Vukelić u svojoj knjizi *Magija na hrvatskome povijesnome prostoru* navodi da je dvovjerje „kontinuitet starovjernih religijsko-magijskih običaja prekrivenih samo službenim kršćanskim nazivljem“ (Vukelić, 2021: 346). Dvovjerje je, u tom slučaju, predstavljalo kompromis kojim bi se ujedno zadovoljio i kler i slavenski narod.

Kada je riječ o pokrštavanju Hrvata, R. Katičić (2017) govori o pokrštavanju Hrvata na Crkvini. On navodi da su se u selu Biskupija, u blizini Knina, Hrvati poganske vjere odrekli kada im je knez zapovjedio da se krste. Pokrštavanje su provodili franački benediktinci iz akvilejske patrijaršije, a „od tada su Hrvati, određeni, predstavljeni, legitimirani upravo tim činom, stupili na tlo europske povijesti i postali jedan od naroda onodobne kršćanske Europe, i to one latinske“ (Katičić, 2017: 10). Spomenuti knez kojeg se smatra odgovornim za pokrštavanje vjerojatno je franački saveznik Borna (Katičić, 2017: 11). Također, kao jedno od važnijih arheoloških nalazišta moguće je spomenuti i Lobar. Riječ je o lokalitetu na čijim je temeljima srušene ranokršćanske crkve iz 9. stoljeća rekonstruirano postojanje misionarske crkve. Tek usvojeno kršćanstvo umnogome se razlikovalo od pravovjernog kršćanstva koje su kasnije prihvatili visoki slojevi društva. Razlog tomu su male, izolirane zajednice ljudi koji su kršćanstvo prihvatili, ali bez sustavne kontrole (Crkve) i prakse, vjera je bila podložna „kvarenju“ (Vedriš, 2015: 183–192). Takve su okolnosti također jedan od elemenata koji je zasigurno doprinio razvoju dvovjerja.

Nadalje, moguće je razmotriti razloge usvajanja kršćanstva. U samim počecima glavni je (i jedini) motiv bio vjera. Kasnije, naročito nakon Milanskog edikta 313. godine (Belaj, 2009b: 10), kršćanstvo postaje vjera koju prihvaćaju visoki slojevi društva jer im je omogućavalo daljnje uzdizanje. Kod nižih staleža zadržala su se poganska vjerovanja. Tomu je bilo tako jer seljacima kršćanstvo nije pružalo sigurnost na ovozemaljskom životu kao što je to činila poganska religija. Poganska su božanstva bila „odgovorna“ za prirodne pojave, izmjenu godišnjih doba i usjeve – dakle, osiguravala su seljacima osnovne egzistencijalne elemente. Upravo su se zbog toga razvili

mnogi obredni običaji kojima se božanstvima zahvaljivalo na dobrim vremenskim uvjetima ili žetvi. Ipak, V. Belaj navodi kako je i potreba za sigurnošću koja se odnosi na život nakon smrti ljudima također bila od iznimne važnosti. U tome leži razlog prihvaćanja kršćanstva kod nižih slojeva; „Oba su zadatka egzistencijalna. U očima seljaka, poganstvo i kršćanstvo bijahu komplementarni, a ne konkurentni sustavi“ (Belaj, 2009b: 11).

Kao važni istraživači ove tematike istaknuli su se ruski filolozi Vjačeslav Vsevolodovič Ivanov i Vladimir Nikolajevič Toporov. Njihov doprinos nalazi se u činjenici da su prvi koji su uspjeli pružiti „provjerljiv prodor u dubine praslavenske duhovne kulture“ (Belaj, 2009b: 13).

Toponimija na slavenskim prostorima također svjedoči njihovom bogatom mitološkom svijetu. Uočljive su određene pravilnosti u imenovanju geografskih dijelova koje je među prvima uočio i objasnio Jan Peisker. On navodi kako u Češkoj postoje lokaliteti na kojima su, vjerojatno sakralni, nazivi smješteni na lijevoj i desnoj obali neke rijeke. U pravilu je s lijeve strane bio smješten vrh čije se ime može povezati sa Svarogom, Suncem, Svantevidom i bijelom bojom, a na desnoj strani nalazio se nešto niži lokalitet čije je ime podsjećalo na Vraga, tamu i crnu boju. Dakle, jasno je da se radi o dualističkim vjerovanjima. Takav je toponimijski uzorak prisutan i na hrvatskim prostorima, a njegovi su tragovi vidljivi i danas. Neki od njih su vrh Perun na Učki, Perunić, te izvor i livada Perunuša u Gorskom kotaru (Belaj, 1998: 57). Ipak, V. Belaj u svom članku upozorava na činjenicu da ti toponimi možda nisu proizašli iz imena božanstva već iz drugih razloga. Primjerice, „Oronim Perun mogao je, na primjer, nastati doista prema imenu slavenskoga gromovnika, ali on je mogao jednostavno označavati brdo oko kojega se često gomilaju olujni oblaci pa iz njega *trijeskaju* munje jer je praslavensko **perunъ* značilo i to: *grom, munja* (Belaj, 2009a: 170). Prostor za polemiku u ovom slučaju pruža činjenica da kod južnih Slavena ne postoje zapisi o božanstvima i njihovim imenima. Radi se, dakle, o svojevrsnim predajnim izvorima. Arheologija je po tom pitanju također oskudna, a to dovodi do zaključka da je pri rekonstrukciji vjerovanja, običaja i načina života južnih Slavena moguće osloniti se tek na usmenu tradiciju.

3. Pregled slavenskih svetkovina kroz godinu

Temelj ovoga dijela rada bit će knjiga *Hod kroz godinu* (Belaj, 1998) u kojoj autor donosi sustavan pregled slavenskih svetkovina kroz godinu navodeći primjere pjesama, obreda i običaja koji su se razvili oko svake svetkovine. Kroz njih se vrlo dobro može razmatrati pitanje dvovjerja, odnosno mogu se prepoznavati pretkršćanski tragovi naknadno ustoličenoga katoličkoga kalendara, koji se u svakom temeljitom etnografskom pogledu vezuje za mnoštvo obredno-običajnih praksi i postupaka. Polazeći od narodnih pjesama slavenskih naroda, i drugih folklornih tekovina, moguće je baviti se filološkom arheologijom – tj. postupkom rekonstrukcije slavenskoga starovjerja, takoreći potonuloga mitološkoga svijeta – kakvu su oblikovali već spomenuti ruski znanstvenici V. V. Ivanov i V. N. Toporov, na tragu inicijalnih zapažanja češkoga povjesničara Jana Peiskera, što u nas nastavljaju istraživati znanstvenici Radoslav Katičić i Vitomir Belaj (usp. Blažević Krezić i dr. 2022: 20, 173).

Preduvjeti za nastanak bogate mitologije kakva je slavenska već su ranije spomenuti; tjeskobno iščekivanje usjeva i briga za stoku bili su glavna briga slavenskog čovjeka. Stoga nije neobično da se javila potreba za obredima, vjеровanjima i mitovima koji bi seljaku pružili nadu i sigurnost da će i naredne godine imati osiguranu egzistenciju (Katičić, 2010: 7). Važno je napomenuti kako su u kontekstu slavenske mitologije uočljiva dva velika mitološka ciklusa; prvi je onaj o konstantnom sukobu Peruna i Velesa u kojem se javlja i Perunova supruga Mokoš, a drugi je onaj koji govori o hodu kroz godinu Perunova i Mokošina sina Jarila (Vukelić, 2021: 339–342).

Pregled je moguće započeti prikazom koleda, kako je to i sam V. Belaj učinio. Koleda se odnosi na običaj smješten u periodu između Božića i Sveta tri kralja prilikom kojega koledari hodaju od kuće do kuće pjevajući prigodne pjesme. Budući da se ovaj običaj javljao i kod indoeuropskih naroda, smatra se pretkršćanskim. Belaj koledare vidi kao ljude koji izlaze iz podzemlja, Velesova svijeta, a potom dolaze do dvora koji je često na brdu u nadi da će ih gospodar darivati i pitaju se čiji je to dvor. Dvorovi su u pjesmama obično bogato opisani što govori u prilog tezi da se radi o dvoru Peruna i njegova sina. Isto tako, nerijetko se spominje hrast; „Beli, beli, hrast stoji posred dvora...“. Upravo je hrast stablo koje Belaj naziva *arbor mundi*, „stablo oko kojega se odvijaju sva mitska zbivanja“ (Belaj, 1998: 140). Osim stabla života, hrast se spominje i kao *axis mundi*; os svijeta. Iz oba je naziva moguće shvatiti da se radi o Slavenima važnom drvetu. Hrast je ujedno i drvo koje se u Slavena smatra sretnim: jednako kao i tisa, lipa, maslina, javor, cer, brijest, bor, jablan, jela, jabuka, breza, bukva, murva, drijen, šipak, grab, omorika, jasen i božikovina (Vinšćak, 2002: 48). U Hrvata za njega postoje dva naziva, a to su dub i hrast. Oba su stara, a jezikoslovci nisu usuglašeni kada je u pitanju njihov nastanak. Nedvojbeno je da je *hrast*

slavenski naziv, a *dub* praslavenski, možda čak i baltoslavenski. Hrast je, kako je ranije rečeno, povezan s Perunom. Tomu je tako jer su se u indoeuropskim jezicima razvila dva vida iste osnove; *p^her^hu-* i *pheru-*, a oba etimološki povezana s nazivom za boga groma, hrast, drvo ili stijenu (Vinšćak, 2002: 49–51). Razloge za ovakvo imenovanje Vinšćak (2002: 52) pronalazi u okolišu i zemljopisnim elementima kojim su tadašnji narodi bili okruženi, a riječ je o brdovitim i šumom prekrivenim područjima što ih je navelo na mišljenje da su božanstva smještena negdje gore, na vrhove uzvisina. Za Indoeuroljane hrast je bio od velike važnosti jer je služio i za izradu oružja, oruđa i prehranu životinja. U Hrvata se do relativno nedavno održalo vjerovanje da stariji, veliki hrastovi posjeduju dušu i stoga ih se ne bi smjelo posjeći. Ako bi to netko i napravio, trebao bi umrijeti ili na novonastalom panju odsjeći glavu živog kokoši kako bi se spasio (Vinšćak, 2002: 62). Osim u pretkršćanskoj vjeri, hrast ima simboliku i za kršćane. Vjeruje se da je Isusov križ bio napravljen od hrasta, a zbog svoje čvrstoće simbolizira trajnost i predanost kršćanskoj vjeri (Vinšćak, 2002: 52).

Sljedeći važan period slavenskog kalendara odnosi se uskršno doba. Nakon prethodno opisanog dolaska Velesovih „izaslanika“ na Perunov dvor i potencijalne kozmičke bitke, slijedi period Jurjeva povratka iz podzemlja – svijeta mrtvih. Legendu o sv. Jurju koji ubija zmaja znaju gotovo svi slavenski narodi. Važnost Jurjeva ogleda se u činjenici da se taj blagdan odvija na granici zime i proljeća, odnosno u periodu kada počinju prvi radovi na polju. Katičić (2010) navodi da se na dan sv. Jurja, 23. travnja, skupina djevojaka i mladića kiti zelenilom nakon čega pjevajući prigodne pjesme hodaju od kuće do kuće. Primjer stiha iz jedne takve pjesme je „Kud Jura hodi, tud pole rodi“ (Katičić. 2010: 9). Dakle, nakon stagnacije uzrokovane borbom Velesa i Peruna, Jurjevim dolaskom vraća se optimizam. Često se upravo iz ovog razloga Juraj smatra Perunovim *interpretationes christianaes*; Perunovim kršćanskim supstitutom. Nejasnoćama doprinosi Jarylo/Jarilo; mitološki lik često poistovjećen s Jurjem. U svom članku (2009a) V. Belaj pronalazi nekoliko potencijalnih razloga za izjednačavanja Peruna s Jurjem, no R. Katičić zaključuje – „Juraj nije Perun ali je perunovit“ (Katičić, 2010: 83).

Nadalje, Belaj u svojoj knjizi kao sljedeći važniji događaj navodi svetu svadbu; svadbu Jurja i Mare. Njihovim bi se brakom neprijateljske strane (Veles i Perun) povezali i stvorila bi se homeostaza jer bi svatko dobio ono što mu nedostaje; Perun vlagu i toplinu, a Veles suhe i hladne uvjete. Dakle, rezultat svadbe bila bi plodna godina. Međutim, oni nisu svjesni da su brat i sestra, odnosno blizanci razdvojeni odmah po rođenju. Kada je ovaj brak u pitanju, nejasnoće se javljaju u trenutku kada, sudeći po rekonstruiranim obrednim tekstovima, Juraj postaje Ivan. Iz toga su proizašli ivanjski krijesovi i Ivanje (Belaj, 1998: 215). Prateći Jurjev *hod kroz godinu*, sada na

scenu stupa i Mara kao njegova supruga koja mu pomaže „otključati zemlju i pustiti rosu da izađe i osvježi vegetaciju“ (Belaj, 2014: 231). No brak – nakon žetvenih⁵ poslova - doživljava propast zbog Jurjeva preljuba nakon čega Mara Jurja/Ivana ubija oružjem njihova oca – gromom, a ona postaje mračna, hladna Morana uz koju sve postupno umire. Ovaj se događaj poklapa s katoličkim blagdanom sv. Ilije Gromovnika koji se proslavlja 20. srpnja. Mnogi se autori slažu u tvrdnji da je Ilija Perunov kršćanski supstitut, a moguće je spomenuti i sv. Vida. Postojanje sv. Vida moguće je povezati sa zapadnoslavenskom kulturom gdje se spominje Svetovid. Dakle, ako se pokrštavanje odvijalo iz smjera zapadnih Slavena, Perunov supstitut je sv. Vid. S druge strane, sv. Ilija svjedoči o bizantskom utjecaju (Belaj, 2009a: 169–197). Neke verzije mita o ubojstvu kažu da Jurja nije ubila sama Mara već je u afektu na njega poslala devetoricu Perunovih sinova, a Juraj/Ivan joj je uzvratio ledenom kletvom. Jasno je da je riječ o emocionalno vrlo nabijenom sukobu, naročito kada se u obzir uzme činjenica da je Jarilo gromovima ubijen tek do polusmrti (Katičić, 2010: 405). Nastavno na ovaj događaj, u slavenskim predajama postoje tragovi koji govore o hijerarhiji žrtvenih životinja. Budući da je Juraj „konjoliko“ božanstvo, žrtva u obliku konja bila je vrlo cijenjena. Također, prilikom Marine pretvorbe u Moranu dolazi do raznih tumačenja koja se mogu objasniti dvovjerjem. V. Belaj donosi hrvatsku pjesmu koja govori o osvetoljubivom ženskom liku, a kasnije je zaključeno da pjesma pripada kršćanskim apokrifnim legendama (Katičić, 2010: 417). No s obzirom na to da je u pjesmi riječ o Mariji koja se želi osvetiti i odbija pomoći, Katičić se slaže s Belajevom tvrdnjom da je u pjesmi riječ o Mari iz slavenske mitologije. Epitet osvetoljubivosti nespojiv je s „kršćanskom Marijom“. Razlog za tako isprepletena shvaćanja jednostavan je; „Nije bilo lako iščupati slavenskomu narodu iz duše vjeru djedova i pradjedova. Postići to sasvim i do kraja bilo je čak i nemoguće.“ (Katičić, 2010: 418).

Izmjena godišnjih doba poklapa se s pričom o Morani s kojom priroda polako odumire. Dakle, Juraj i Mara razdvojeni su blizanci koji se upoznaju i zaljubljuju na Jurjevo, vjenčaju na Ivanje, a potom slijedi period kada dolaze jesen i zima, odnosno Moranina „vladavina“. Budući da je ciklus ovih događaja uokviren u godinu dana, Morana je svog brata/supruga nadživjela. Njezina smrt kod mnogih se slavenskih naroda smješta doba korizme, no to se ne poklapa s prethodnom kronologijom njezina odnosa s Jurjem. Ipak, i danas postoji jedan aktualan i relevantan primjer koji govori o Moraninoj smrti u proljeće. Naime, u Češkoj i hrvatskim prostorima gdje boravi češka nacionalna manjina svake se godine u noći između 30. travnja i 1. svibnja održavaju *Čarodějnice*. Riječ je o svojevrsnom obredu prilikom kojeg se spaljuje lutka

⁵ *Žeti žito* = *ubijati žito*; žrtva koja nastaje tim ubojstvom simbolično donosi plodnost i urode poljima (Blažević Krezić i dr., 2022: 35–36).

(Morana), a njezin se pepeo potom baci u obližnju rijeku ili jezero. Simboličan je to čin kojim se nastoji otjerati zimu. Kronologija događaja ovime se, dakako, malo zakomplicirala. Nije u potpunosti jasno kada je Juraj umro jer postoje slavenski narodi koji mu se obraćaju oko Nove godine ili, bolje rečeno, Velje noći. *Velja noć* termin je koji se upotrebljava kako bi se izbjeglo izjednačavanje Nove godine s prvim siječnja (Belaj, 1998: 324). V. Belaj analizira i običaj vezan uz spaljivanje badnjaka i zaključuje da bi se moglo raditi o „djedu“, odnosno ostarjelom Jurju.

Zaključno, ovi se događaji mogu smisleno razvrstati na svojevrsnu lentu vremena od godinu dana. Sve počinje rođenjem Perunovih blizanaca Jurja i Mare koje odmah po rođenju razdvajaju. Upoznaju se na Jurjevo, vjenčaju na Ivanje, a nakon toga Mara svog supruga ubija zbog preljuba. Krajem godine i ona umire, a potom ciklus počinje ispočetka. Mit je to koji nema strogu strukturu ili jedinstven tekst. Posljedično tome i činjenici da su Slaveni bili izrazito brojani narod, danas je teško u potpunosti rekonstruirati mitološke predloške. Dakako, složenost slavenskog panteona potkrepljuje ranije navedenu tezu o bogatom i razrađenom duhovnom životu Slavena.

U narednom će poglavlju u fokusu biti žetvene svečanosti; napose one koje se održavaju u Hrvatskoj na području naseljenom češkom nacionalnom manjinom.

4. Žetvene svečanosti

Iz prethodno navedenih činjenica jasno je da su usjevi, poljodjelstvo i žetva bili nešto na čemu se život slavenskog seljaka u potpunosti temeljio. Gotovo svi bogovi slavenskog panteona imali su neku ulogu u prirodnom ciklusu izmjene godišnjih doba i vremenskih uvjeta; dakle, Slaveni su svoje bogove zadužili za glavni egzistencijalni element. Takva im je vjera pružala nadu i sigurnost – ono što im je tada bilo najpotrebnije. Definirati vjeru nije jednostavno. Ž. Bezić u svom radu (2002: 200) tvrdi da vjera ima dvije dimenzije; psihološku i sadržajnu. Psihološka se temelji na osjećaju sigurnosti i vjerovanju da će božanstvo o kojem je riječ ispuniti svoju ulogu ili održati obećanje. Sadržajna dimenzija odnosi se na vjerovanje u postojanje božanstva. To se postojanje ne dovodi u pitanje pa se sadržajna dimenzija prepoznaje u činjenici da se vjernici svojoj vjeri apsolutno predaju. Psihološki aspekt vjere jedan je od elemenata koji je Slavenima omogućio ranije spomenutu veliku asimilacijsku moć. Ljudi u kriznim situacijama kakve su ratovi, glad i stalne napetosti među narodima razvijaju potrebu za vjerom; od iznimne im je važnosti da imaju božanstvo/božanstva za koja vjeruju da će riješiti njihove brige. Slavenski sustav božanstava to je ljudima doista i mogao pružiti.

Slavenski bog vegetacije, onaj čiji trudan hod kroz godinu donosi rodnost poljima i stoci, upravo je Juraj. Njegovo je izvorno ime, prije pokrštavanja Slavena, vjerojatno bilo Jarovit ili Jarilo. Dakle, njega se veže uz tada dominantnu ljudsku djelatnost – poljoprivredu. Upravo zbog važnosti usjeva i žetve na čitavom su se slavenskom području razvili razni oblici žetvenih svečanosti. Središnje božanstvo tih svečanosti bila je božica Lada. Kako navodi F. Ledić „Štovali su je kao božicu obilate prirode i smatrali je božanstvom obilja i rada. Lada je postala slavenskom božicom zemaljskog rađanja i žarke ljetne dobi“ (Ledić, 1696: 165). Žetva je, dakle, bila jedan od najvažnijih događaja u godini, a slavenskim seljacima to je ujedno bio trenutak kada su mogli osjećati barem djelomično olakšanje jer više nisu strepili za usjeve. Bila je to ujedno i prilika za veselje; žetva je često bila praćena prigodnim pjesmama kojima su se seljaci obraćali Ladi. Jedan primjer takve pjesme je sljedeći: Žito žela lijepa djevojka / oj, Lado, oj! / Zlatnim srpom, rukama bijelim/ oj, Lado, oj!“ (Ledić, 1969: 164). Ipak, o Ladi se ne može govoriti sa stopostotnom sigurnošću. Prije svega, dovedeno je u pitanje postojanje, a nije sigurno niti radi li se o ženskom (Lada) ili muškom božanstvu (Lado). Katičić (2017: 158) pri rekonstrukciji ruskih slavenskih božanstava navodi „Četvrti je Lado... za njega su vjerovali da je bog ženidbe, zadovoljstva i svake dobrobiti...“ Ipak, funkcija tog božanstva, bez obzira na to je li riječ o muškom ili ženskom, jasna je.

Sljedeće će se poglavlje baviti češkom verzijom žetvenih svečanosti pod nazivom *Dožínky*. No za početak je potrebno prikazati kako su se stvarale kulturne i povijesne poveznice između Češke i Hrvatske, napose one kojima doprinose češki doseljenici u Hrvatskoj.

5. Kolonizacija Čeha na hrvatskim prostorima

Pregled migracije (proto)slavenskih naroda obuhvaćen je u prvom dijelu razrade ovoga rada kada je bilo riječi o slavenskoj etnogenezi. Dakle, prvi češko-hrvatski kontakti uspostavljeni su već tada. Autorica V. Dugački u svom radu (2009: 234) kao prvi primjer takvih kontakata navodi legendu o braći Čehu, Lehu i Mehu, tzv. krapinsku legendu. Kasnije poveznice ostvarene su djelovanjem sv. Ćirila i Metoda. Prve čvršće veze Hrvata i Čeha Dugački smješta u osnivanje Zagrebačke biskupije 1094. godine na čijem je čelu bio Čeh, biskup Duh (2009: 235). Ipak, sada je važnija ona migracija koja se u različitim intenzitetima događala u periodu između 17. i 19. stoljeća. Migracije češkog stanovništva na područje zapadne Slavonije i sjeveroistočne Hrvatske sredinom 19. stoljeća tadašnjem su daruvarskom vlastelinu Izidoru Jankoviću bile vrlo korisne. Radne je snage manjkalo, a u sela daruvarskog kotara (npr. Brestovac, Dežanovac, Končanica) dolazili su upravo radnici i seljaci. Visokoobrazovanom sloju češkog iseljništva za život su bili privlačniji veći hrvatski gradovi (Herout, 2019: 138). Prema statistici koju V. Herout (2019: 140) navodi u svom radu, na području Kraljevine Hrvatske i Slavonije 1900. godine živjelo je 31588 Čeha, a najveći ih se broj doselio u periodu od 1878. do 1880. godine. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021. godine, u Republici Hrvatskoj živi 7862 pripadnika češke nacionalne manjine, a dominantno vjersko opredjeljenje je katolicizam.

Kako je vrijeme odmicalo, broj češkog stanovništva povećavao se. Javila se potreba za organizacijom društvenog i kulturnog života pa je tako na inicijativu Josefa Václava Friča u Zagrebu 1874. godine nastalo prvo češko društvo „Česká beseda“. Glavni zadatak društva bio je „okupiti sve Čeha koji se u Hrvatskoj osjećaju kao u tuđini“, a Beseda će „nastojati sačuvati tradicije svoga naroda te pružati pomoć kulturnim nastojanjima Čeha, ali i Hrvata“ (Matušek, 1968: 290–300; u Dugački, 2009: 244). U desetljećima koja su dolazila Besede su se razvile u gotovo svakom Česima naseljenom mjestu.

5.1. Djelovanje češke mladeži i organizacija žetvenih svečanosti (*Dožínky*)

Mladi su gotovo uvijek kroz povijest imali ulogu pokretača društvenog života, promjena i inovacija. Takav je slučaj bio i mladim pripadnicima češke nacionalne manjine. Jedan od prvih pokreta mladih bio je sokolski pokret koji se iz Češke munjevitom brzinom proširio diljem Austro-Ugarske. Pokret je promovirao zdravlje, slavensko zajedništvo i jednakost među ljudima; upravo je zbog tih vrijednosti pridobio pažnju velikog broja mladih. (Herout, 2015: 106).

Nakon uspostavljanja zagrebačke Besede, druga važnija organizacija bio je Čehoslovački savez osnovan u Osijeku 1921. godine. Besede su tada preuzele odgovornost za formiranje, promoviranje i organiziranje kulturnog života, a Savez se bavio administracijom. Poteškoće su nastale kada je došlo do organizacije škola i prevođenja knjiga; za to je bilo potrebno imati visokoobrazovane ljude, no oni su gravitirali većim gradovima. Ipak, manji broj čeških intelektualaca koji je došao na daruvarski prostor uspio je organizirati školstvo, a 1921. godine izlaziti je počeo tjednik „Jugoslavenski Čehoslovaci“ (Herout, 2015: 110).

Udruženja seoske mladeži moguće je pratiti od 1935. godine na području okolice Daruvara. Njihova je primarna zadaća bila ponovno aktualizirati žetvene svečanosti koje su se do tada održale tri puta u razdoblju između 1925. i 1928. godine (Herout, 2015: 112). Udruženje je zaista bilo svestrano; održavali su tečajeve o domaćinstvu i kuharstvu, prevenirali rizična ponašanja mladih i organizirali razne ekskurzije. Tečajevi u Daruvaru privukli su najvećim brojem mlade djevojke koje su za vrijeme pohađanja tečajeva bile smještene u svojevrzne internate. Dakle, vidljivo je da su mladi bili vrlo angažirani i aktivni u svojim sredinama.

Slika 1: Dožínky u Daruvaru 1925. godine (izvor: NIU Jednota)

Prve žetvene svečanosti, 9. srpnja 1925. godine, održale su se u Daruvaru. Hodogram manifestacije tada je započinjao predstavom za koju Česi rabe naziv „obžinková scena“ u kojoj se radnja odvija oko starca koji mladima pripovijeda o žetvi. Tog je starca moguće usporediti s figurom žreca; „starovjernog slavenskog kasnoantičkog i ranosrednjovjekovnog animističkog svećenika i magijskog praktičara stare slavenske religije obožavanja prirode i kulta predaka“ (Vukelić, 2021:261). Žrec je pojam zastupljen i u hrvatskom rodnojvjerju gdje on ima ulogu voditi obrede, interpretirati mitski tekst, a svoj je status dobio jer je društvena zajednica smatrala da na temelju svojih sposobnosti i karakternih osobina to i zaslužuje (Vukelić, 2021: 261). Potom su slijedila pripovijedanja raznih priča, pjevanje tradicionalnih pjesama i ples. Autori knjige *Česke Dožínky v Chorvatsku*, D. Ambroš i V. Herout, zaključili su kako nakon realizacije prve takve manifestacije nitko nije očekivao da će to s vremenom postati najveća i najpoznatija manifestacija češke nacionalne manjine u Hrvatskoj (Ambroš, Herout, 2021: 7).

Danas, gotovo stoljeće nakon održavanja prvih žetvenih svečanosti, manifestacija se stabilizirala i moguće je razlikovati njezine četiri sastavnice – povorku, pozdravne govore, žetvenu scenu i kulturni program (Herout, 2015: 114). Povorka se, kao glavni dio, oduvijek odlikovala bogatim ukrasima, a sudionici odgovorno i ponosno nose svoje uloge. Kao jedan od prepoznatljivih simbola ove manifestacije ističe se vijenac od žita. Žito je u slavenskoj kulturi od iznimne važnosti. Uočljivo je kao element i u mitovima o Jarilu gdje se spominje da on „dolazi na bijelom konju, odjeven u bijelu haljinu, na glavi mu je vijenac od poljskog cvijeća. U desnoj ruci drži ljudsku glavu, a u lijevoj raženo klasje“ (Katičić, 2010: 89). Na čelu povorke u počecima su se nosile jugoslavenska i čehoslovačka zastava (danas je riječ o češkoj i hrvatskoj zastavi), u nastavku kolone nalaze se mladići na konjima. Konj je u slavenskoj pretkršćanskoj vjeri nerijetko bio životinja koju su žrtvovali prilikom obreda. U *Rječniku simbola* (Chevalier, Gheerbrant 2007: 296) navedeno je kako su konja sa žetvom povezivali čak i Rimljani koji su smatrali da se u konju nalazi „duh žetve“, a to vjerovanje javlja se i u Francuskoj i Njemačkoj. O važnosti konja kao žrtve svjedoči i činjenica da se Jurja u literaturi često naziva „konjolikom“ božanstvom. Tijekom 20. stoljeća nakon konjanika obično su se nalazile djevojke na biciklima te seljaci sa srpovima, a danas taj dio zauzimaju mladi odjeveni u češke nošnje. Pažnju gledatelja i danas najviše privlače bogato ukrašena alegorijska kola s prikazom neke vrste žetvenih poslova. Kola se mogu povezati s elementima dvovjerja, tj. odnosom Perun-sv. Ilija. Sv. Ilija, Perunov kršćanski supstitut, obično se spominje kao svetac koji dolazi upravo na kolima, a ranije je spomenuto kako je njegov dan u katoličkom kalendaru smješten upravo u periodu kada se obavljaju žetveni poslovi. Nadalje, pozdravni govori danas su dio manifestacije koji predvode ljudi iz političkog i kulturnog života, a

nakon toga slijedi ranije spomenuta „obžinková scena“. Herout (2015: 115) navodi kako se prilikom izvedbe igrokaza gotovo uvijek umiješao starac koji je govorio o mukotrpnj žetvi kakva je bila u vrijeme feudalnih odnosa. Tim se činom stvara poveznica između prošlosti i sadašnjosti. Središte kulturnog programa folklorne su točke gdje nastupaju razne gostujuće Besede, a potom slijedi zabava za sve gledatelje i sudionike.

Slika 2: Početni dio povorke (izvor: NIU Jednota)

Dožínky se izvan Daruvara prvi put odvijaju 1935. kada je odlučeno da će se održati u Končanici, selu nadomak Daruvara. Končanica je ujedno i selo s najvećim brojem Čeha, a te je godine manifestaciju obilježilo njezino snimanje. Film je sačuvan do danas (Ambroš. Herout, 2021: 14).

Slika 3: Dio povorke (izvor: NIU Jednota)

Slika 4: Folklorna točka (izvor: NIU Jednota)

U periodu između 1940. i 1946. godine žetvene svečanosti nisu se održavale zbog Drugog svjetskog rata. Kada su prilike to dopustile, 1946. godine u „Jednoti“ se pojavio članak pod nazivom „Co bude letos s Obžinkamy?“ (Što će ove godine biti s *Dožinkama*?) (Ambroš, Herout, 2021: 28). Te se godine manifestacija održala u Daruvaru, a u godinama koje su slijedile organizirala se dosljedno— svake godine. Tek od šezdesetih godina prošlog stoljeća bilo je nekoliko jednogodišnjih „stanki“, no uzorak se održao sve do 1989. godine kada se ponovno odvijaju tek

1995. godine. Nakon toga se, umjesto svake, žetvene svečanosti organiziraju svake druge godine, a posljednje su se održale u Kaptolu 15. srpnja 2023. godine.

Slika 5: Vijenac od žita – jedan od simbola žetvenih svečanosti (izvor: NIU Jednota)

5.2. Dožínky kao manifestacija koja svjedoči održavanju kulturnih veza Češke i Hrvatske – intervju

U svrhu obogaćivanja ovoga rada proveden je intervju s dr. sc. Vjenceslavom Heroutom čiji su radovi jedni od temeljnih kada je u pitanju ova tema. Sugovornik je i sam pripadnik češke nacionalne manjine, stanovnik Daruvara, a po zanimanju je umirovljeni profesor povijesti. Intervju je proveden pisanim putem. Pitanja su osmišljena na temelju osobnog iskustva i informacija iz knjige *Mitologija Slavena* Franje Ledića (1969) te *Leksikona slavenskih mitoloških bića* (Blažević Krezić i dr., 2022).

Prvo se pitanje odnosilo na trenutne veze Češke i Hrvatske na što je sugovornik dao odgovor koji je moguće povezati s prethodno navedenim podacima. Istaknuo je čvrste prosvjetne veze koje se realiziraju suradnjom čeških i daruvarskih nastavnika. Navodi primjer pakračke Pedagoške akademije gdje se nalazila češka katedra koja je zbog nedostatka stručnog kadra prestala s radom. Taj se nedostatak nastavnika koji govore češkim jezikom pokušava upotpuniti dovođenjem nastavnika iz Češke koji u Daruvaru i okolici borave ovisno o dogovoru postignutom između čeških i hrvatskih škola. Dakle, vidljivo je da i danas, kao i na samim počecima, problem predstavlja nedostatak visokoobrazovanih osoba koje bi održale školu i nastavu na češkom jeziku. Kulturni život doživio je procvat nakon kratkotrajne stagnacije koja se u 21. stoljeću dogodila zbog

iseljavanja mlađih generacija čeških obitelji. Napredak je vidljiv od trenutka kada su iz Češke u Daruvar došli koreografi i glazbenici koji su obogatili i inovirali repertoare folklornih skupina.

U fokusu drugog pitanja bile su žetvene svečanosti. Sugovornik je u početnom dijelu odgovora dao vrlo vrijednu informaciju o osnutku Besede u Daruvaru. Beseda je osnovana 1907. godine na inicijativu čeških intelektualaca Buriana, Knytla, Ditricha, Sobotke i Sykory. U cilju su imali okupiti Čehe daruvarskog područja. Pojedine ideje kao što je „Posviceni“⁶, blagdan koji se obilježava tijekom rujna ili listopada, bile su dobro prihvaćene, no neke poput zajedničke obrade vinograda nisu zaživjele. Oživljavanje žetvenih svečanosti pokazalo se najboljim prijedlogom. Sugovornik razloge za uspjeh žetvenih svečanosti objašnjava na sljedeći način: „Ipak žetva i završetak žetvenih poslova bile su duboko usađene u svijesti doseljenih čeških seljačkih obitelji jer se kruh ne samo simbolički, već i stvarno obožavao. Svaka je obitelj znala da ukoliko bude dobra žetva da neće biti gladi.“ (Herout, 2024). Kako je sugovornik ujedno i autor knjige koja je konzultirana u prethodnom poglavlju, nema potrebe ponavljati opis hodograma manifestacije. Također, istaknuo je zanimljivosti poput činjenica da su se određenih godina *Dožínky* odvijale dva puta; kao lokalna i kao cjelomanjinska manifestacija. Isto tako, naglašava političku obojenost manifestacije koja je uočljiva, no različitim intenzitetima u različitim razdobljima.

„Ostala je povorka u kojoj su na njenom čelu bili nositelji zastava- barjaktari, drugi su nosili slike nekih tadašnjih političara s državne i republičke razine. Do 1948. na čelu povorke su uz Titovu sliku nosila i Staljinova slika. Na *Dožínkama* u Brestovcu 1947. jedna je Beseda plesala ruski ples kazačok. Od 1948., nakon početka sukoba sa socijalističkim zemljama na čelu sa SSSR (Informbiro), to se mijenja jer su prekinute sve kulturne i političke veze s tim zemljama, time i s Čehoslovačkom. Mijenja se sadržaj žetvene povorke u kojoj se uz nekih prikaze žetvenih poslova na alegorijskim kolima prikazuje scena o ukidanju kmetstva (1848.), a uvode se i neke druge novine. Na alegorijskim kolima se prikazuju motivi iz rata (partizani), prikazi tema vezanih za omladinske akcije u izgradnji pruga i obnovi zemlje, reklamira se napredna proizvodnja u seljačkim zadrugama, pojedine firme reklamirale su svoje proizvode (*Dalit*, *Zdenka*). (...) Nakon povorke pokrovitelj se govorom obraćao prisutnima. U njemu se malo govorilo o žetvenim svečanostima već je to bio politički miting u kojem se govorilo o političkoj situaciji u zemlji i svijetu.“ (Herout, 2024)

Sugovornik se osvrnuo i na korist koju je zajednica imala od žetvenih svečanosti. Navodi primjer iz Malih Zdenaca gdje je 1960. godine nakon tamošnjih *Dožínka* kupljen televizor koji je bio smješten u školu i na raspolaganju svim stanovnicima u večernjem terminu. Bilo je to izvedivo

⁶ *Posviceni* – blagdan koji se u selima Daruvarski Brestovac i Končanica održao sve do danas, a najčešće se obilježava jedne nedjelje tijekom rujna ili listopada (češće listopada). Jedne se nedjelje obilježava u Daruvarskom Brestovcu, a tjedan dana kasnije u Končanici. U tom periodu svi bi radovi na polju trebali biti gotovi pa taj blagdan služi kako bi se seljaci okupili i proslavili njihov završetak.

upravo zbog zarade postignute prodajom ulaznica za *Dožínky*. U Ivanovu Selu prikupljeni je novac bio iskorišten za građevinski materijal za izgradnju nogostupa. Dakle, *Dožínky* su u prošlom stoljeću imale više implikacija. Njihova važnost nije se ogledala samo u održavanju kulture već i u dugoročnom boljitku zajednice.

Na pitanje o poteškoćama i manama koje danas primjećuje u organizaciji i provedbi žetvenih svečanosti sugovornik najviše ističe promjenu stila. Pri tome misli na izgled sudionika i nove elemente poput moderne poljoprivredne mehanizacije. Smatra da se time manifestacija udaljila od svoje srži i više ne prikazuje nekadašnji život seljaka.

„Danas je to loša replika nekadašnjih žetvenih svečanosti. Djevojke i mladići danas su u lijepim, bogatim nošnjama, s frizurama u koje su utrošeni sati, a znamo da je seljačka odjeća i pojava vrlo jednostavna. Formom to sve i dalje nalikuje ranijima, ali taj novi scenarij otišao je predaleko. Prikazi nekadašnjih žetvi svedeni su na alegorijska kola, a ostatak povorke posvećen je najnovijoj poljoprivrednoj mehanizaciji. Jedan od većih problema predstavlja zatvaranje prometnica u periodu kada treba proći povorka jer je riječ o ljetnom periodu i turističkoj sezoni.“ (Herout, 2024)

Kada je riječ o ispreplitanju mitološke pozadine s manifestacijom, sugovornik objašnjava kako su se danas te poveznice izgubile. Žetvene svečanosti, u smislu proslava i zabava nakon samog čina žetve, u počecima su imale svrhu zahvaliti božanstvima slavenskog panteona na dobroj žetvi. Ipak, s vremenom je to postalo pitanje tradicije i običaja. Zaključuje kako „(...) iz današnje perspektive nije moguće govoriti o dvovjerju današnjih žetvenih svečanosti jer su utemeljene samo na običajima i prikazu žetve kao poljoprivredne akcije.“ (Herout, 2024). No kada se u obzir uzmu elementi dvovjerja i slavenske pretkršćanske tradicije, određene se poveznice današnje manifestacije i slavenske kulturne povijesti sasvim jasno mogu uočiti.

Kao zaključak i odgovor na posljednje pitanje sugovornik kaže „Stabilne kulturne veze između Hrvatske i Češke su ne samo poželjne nego i potrebne jer bez njih bi manjinski kulturni život doživio potpuni slom.“ (Herout, 2024)

Zaključak

Na temelju prikupljenih podataka moguće je zaključiti da su međuslavenske veze Češke i Hrvatske postojane i stabilne. Zajednička povijest slavenskih naroda postavila je temelje neraskidivih kulturnih poveznica; počevši od razvoja zajedničkog jezika preko mitologije sve do današnjih kulturnih manifestacija koje povezuju prošlost i sadašnjost. Kada je riječ o žetvi, važno je istaknuti da je to za slavenske seljake bio jedan od glavnih događaja u godini. Kako bi barem djelomično umanjili brige oko usjeva i žetve, Slaveni su razvili vlastiti panteon. Njihova je stara vjera bila u suglasju s prirodom, kako u zapadnih tako i u južnih Slavena. Uloga božanstava koja su ga sačinjavala većinom se odnosila na regulaciju godišnjih doba i vremenskih uvjeta, dakle elemenata o kojima usjevi i žetva ovise. U toj se priči najviše isticao Juraj; bog vegetacije čiji je hod kroz godinu upravljao prirodnim procesima. Budući da je riječ o poganskim pretkršćanskim vjerovanjima, nedvojbeno je činjenica da je dvovjerje fenomen koji je usmjerio razvoj slavenske kulture. Žetvene svečanosti u prošlom su stoljeću na hrvatskom području naseljenom češkom nacionalnom manjinom oživljene kao reminiscencija na minula razdoblja kada je žetva bila od egzistencijalne važnosti. Ipak, prema podacima prikupljenima intervjuom, te su svečanosti izgubile element dvovjerja i vjere uopće, a dominantno mjesto zauzelo je prikazivanje običaja s nekim, razumije se, starovjernim i dvovjernim tragovima i reminiscencijama. Iz intervju je isto tako moguće zaključiti da je danas prisutan svojevrsan odmak od tradicije što manifestaciju na neki način ugrožava. Međutim, suradnja Češke i Hrvatske kao slavenskih zemalja vrlo je dobra; ta činjenica pruža sigurnost po pitanju daljnjeg razvoja i održavanja njihovih kulturnih veza.

Literatura

1. Ambroš, Davor; Herout, Václav. 2021. *České Dožínky v Chorvatsku*. NIU Jednota – Savez Čcha. Daruvar.
2. Anić, Šime; Domović, Želimir; Klaić, Nikola. 2002. *Rječnik stranih riječi*. Sani-plus. Zagreb.
3. Anić, Vladimir i dr. 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Novi Liber. Zagreb.
4. Belaj, Vitomir. 1998. *Hod kroz godinu: Mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*. Golden marketing. Zagreb.
5. Belaj, Vitomir. 2009a. *Poganski bogovi i njihovi kršćanski supstituti*. *Studia ethnologica Croatica*. 20 (1). 169–197. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/45118>
6. Belaj, Vitomir. 2009b. *Postati kršćaninom kao proces*. *Studia ethnologica Croatica*. 20 (1). 9–25. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/45112>
7. Bezić, Živan. 2002. *Znanost i vjera. Crkva u svijetu*. 37 (2). 199–222. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/38996>
8. Blažević Krezić, Vera i dr. 2022. *Leksikon slavenskih mitoloških bića*. Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Osijek. Preuzeto s: https://webshop.ffos.hr/wp-content/uploads/2023/01/leksikon-s-tocnim-isbn_compressed.pdf
9. Bratulić, Josip. 1992. *Žitja Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela*. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.
10. Chevalier, Jean; Gheerbrant, Alain. 2007. *Rječnik simbola*. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb.
11. Damjanović, Stjepan. 2003. *Staroslavenski jezik*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
12. Damjanović, Stjepan i dr. 2004. *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*. Matica hrvatska. Zagreb.
13. Damjanović, Stjepan. 2012. *Slovo iskona*. Matica hrvatska. Zagreb.
14. Dugački, Vlatka. 2009. *Historiografija o Ćesima u Hrvatskoj*. *Historijski zbornik*. Ur. Marica Karakaš Obradov. 62 (1). 233–250. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/63690>
15. Goldstein, Ivo. 1989. *O etnogenezi Hrvata u ranom srednjem vijeku*. *Migracijske i etničke teme*. 5 (2-3). 221–227. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/128055>
16. Herout, Vjenceslav. 2015. *Češka seoska mladež (1935.-1941.)*. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad i Bjelovaru*. 9. 105–139. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/163196>

17. Herout, Vjenceslav. 2019. *Kratak osvrt na kolonizaciju Čeha na područje zapadne Slavonije i sjeverozapadne Hrvatske*. Zbornik Janković. Ur. dr. sc. Željko Karaula. 4 (4). 135–162. Ogranak Matice hrvatske u Daruvaru. Daruvar.
18. Heršak, Boris. Nikšić, Emil. 2007. *Hrvatska etnogeneza: pregled komponentnih etapa interpretacija s naglaskom na euroazijske/nomadske sadržaje*. Migracijske i etničke teme. 23 (3). 251–268. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/18386>
19. Katičić, Radoslav. 1994. *Na ishodištu*. Matica hrvatska. Zagreb.
20. Katičić, Radoslav. 2010. *Zeleni lug: Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Ibis grafika – Matica hrvatska – Katedra Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga. Mošćenička Draga – Zagreb.
21. Katičić, Radoslav. 2017. *Naša stara vjera: Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Ibis grafika – Matica hrvatska. Zagreb.
22. Ledić, Franjo. 1969./1970. *Mitologija Slavena: Tragom kultova i vjerovanja starih Slavena. I-II*. Vlastita naklada. Zagreb.
23. Mareš, František Václav. 2010. *Od praslavenskoga do crkvenoslavenskoga. Pradomovina i najstarije razdoblje jezika*. Hum. 6. 218–239. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/229942>
24. Matasović, Ranko. 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Matica hrvatska. Zagreb.
25. Mihaljević, Milan. 2002. *Slavenska poredbena gramatika. 1. dio. Uvod i fonologija*. Školska knjiga. Zagreb.
26. Mihaljević, Milan. 2014. *Slavenska poredbena gramatika. 2. dio. Morfologija, prozodija, slavenska pradomovina*. Školska knjiga. Zagreb.
27. Pleterski, Andrej. 2013. *Etnogeneza Slavena – metode i proces*. Starohrvatska prosvjeta. 3 (40). 7–30. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/164142>
28. Pokrštenje Hrvata. 2024. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/pokrstenje-hrvata>
29. Rada, Ivan i dr. 2014. *Povijest Češke: od seobe Slavena do suvremenog doba*. Sandorf. Zagreb.
30. Slaveni. 2024. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/slaveni>
31. Vedriš, Trpimir. 2015. *Pokrštavanje i rana kristijanizacija Hrvata. Nova zraka u europskom svjetlu: Hrvatske zemlje u ranome srednjem vijeku (o. 550. – o. 1150.)*. Ur. Zrinka Nikolić Jakus. 173–200. Matica hrvatska. Zagreb.
32. Vinšćak, Tomo. 2002. *Vjerovanja o drveću u Hrvata*. Naklada Slap. Jastrebarsko.

33. Vukelić, Deniver. 2012. *Problem dvoyjerja kao čimbenika hrvatskog kulturnog identiteta. Studia mithologica slavica.* 15 (1). 343–364. Preuzeto s: <https://ojs.zrc-sazu.si/sms/article/view/1592/1333>
34. Vukelić, Deniver. 2021. *Magija na hrvatskome povijesnom prostoru.* Školska knjiga. Zagreb.

Prilozi

Dožínky kao manifestacija koja svjedoči održavanju kulturnih veza Češke i Hrvatske

Intervju

1. Kako biste opisali trenutačno održavanje kulturnih veza Češke i Hrvatske?

1.1. Navedite načine na koje se to održavanje provodi (npr. manifestacije, Erasmus programi za učenike, poslovna putovanja, rad *Češke besede*...)

1.2. Tko u tome sudjeluje?

1.3. Eventualne poteškoće s kojima se susrećete.

2. Kada je riječ o *Dožínkama*, možete li usporediti manifestaciju kakva je danas s onom kakva je bila tijekom prošlog stoljeća?

2.1. Kako izgleda proces pripreme? (koliko traje, što je sve potrebno, tko sudjeluje, tko ima vodeću ulogu...)

2.2. Je li struktura (same povorke i cijelog hodograma manifestacije) ostala jednaka?

2.3. Koji su elementi slavenske mitologije i kulture uočljivi u ovoj manifestaciji?

2.3. Kojim se elementima program manifestacije kroz godine obogaćivao?

2.4. Što je danas drugačije u odnosu na minula razdoblja?

3. Što za Vas znači održavanje stabilnih kulturnih veza Češke i Hrvatske?